

Vele Luke, dok su nalazi i lokaliteti iz rim. doba mnogobrojniji u Bradatu, Gudulji — Beneficiju, Gradini, Triporti, otočiću Gubeši, Proizdu, Kamenjaku, Mirju, Potirni itd. Ostaci brodoloma otkriveni su u uvali Gradina pokraj Vele Luke, kraj otočića Ploče i dr. — Crkvu Sv. Ivana u predjelu Gradina spominju dokumenti od XV. st. Crkva je jednobrodna, sa zvonikom na preslicu sred pročelja; unutrašnjost je presvođena gotičkim svodom. Župna crkva i zvonik građeni u neohistorijskome stilu rad su E. Vecchietija. Usred gradića je memorijalni spomenik, rad Mirka Ostoje iz 1950.

LIT.: V. Foretić, Otok Korčula u srednjem vijeku do 1420. g., Zagreb 1940. — I. Fisković, Kasnosrednjovjekovne crkvice Korčule, SHP, 1984, 14. — C. Fisković, O graditeljima Josipu Sladi i Emiliju Vecchietiju u Splitu, Kulturna baština, 1987, 17. — B. Čećuk i D. Radić, Vela špilja, Pretpovijest otoka Korčule (katalog), Vela Luka 1995. R.

VELA SPILJA, špilja iznad Vele Luke na otoku Korčuli. Arheol. nalazi potječu iz nekoliko kulturnih slojeva. Iz mlađega su kamenog doba keramika, kremene i koštane rukotvorine te kamene izrađevine — žrvnjevi, sjekire. Stariji neolitik karakterizira tzv. impresso-keramika, srednji obojena (slikana) keramika koja se vezuje uz danijsko-ripolsko-kakanjski kulturni krug, kao i keramika koja najvjerojatnije tvori posebnu kulturu, dok nalazi iz kasnoga neolitika pripadaju hvarskoj kulturi i njezinoj velolučkoj inačici. Otkrićem četiriju »zgrčenih« kostura (dvaju dječjih ispod sloja s impresso-keramikom i dvaju u kasnoneolitičkome horizontu) uvelike se mijenjaju predodžbe o duhovnome životu te pogrebnim običajima i obredima u cijelome jadranskome kulturnom krugu. Pronađeni keramički ulomci u bakrenodobnom sloju vežu se uz kulture kanelirane i inkrustirane keramike. Mlađi slojevi u Veloj špilji pripadaju brončanome i željeznome dobu, te grčkom (helenističkom), rim. i biz. razdoblju.

LIT.: B. Čećuk, Vela špilja pokraj Vele Luke, Luško libro, II, Zagreb 1994. — J. Müller, Das ostadriatische Frühneolithikum, Die impresso-Kultur und die Neolithisierung des Adriaumes, Berlin 1994. — B. Čećuk i D. Radić, Vela špilja, Pretpovijest otoka Korčule (katalog), Vela Luka 1995. B. Čk.

VELA SPILJA (Jama), špilja na Z padinama Osorčice na otoku Lošinj. Najstariji su arheol. nalazi iz paleolitika (razvijeni i finalni gravettien i aurignacien). Mlađi slojevi pokazuju da je špilja bila u upotrebi i u mezolitu i neolitu; starija neolitička keramika važna je za proučavanje tzv. impresso kulturne skupine.

LIT.: V. Miroslavljević, Impresso-cardium keramika na otocima Cresu, Lošinj i Krku — prilog prethistoriji jadranskog kulturnog kruga, Arheološki radovi i rasprave, II, Zagreb 1962. — Isti, Vela špilja, prethistorijsko nalazište na otoku Lošinj, ibid., VI, Zagreb 1968. — Š. Batović, Stariji neolitik ili impresso kulturna skupina, u knjizi: Praistorija jugoslavenskih zemalja, II, Sarajevo 1979. — B. Čećuk, Prilog proučavanju keramike impresso-cardium na otocima Lošinj i Cresu, u knjizi: Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinj, Zagreb 1982. B. Čk.

VELIKA, naselje na J podnožju Papuka S od Požege. U blizini rim. nekropola na Radovanačkome brdu. U sr. vijeku sjedište vlastelinstva (castrum i opidum *Velika, Velyke*), u vlasništvu plemića Veličkih (poslije Bekefi Velyke). — Ostaci burga iz XIII. st., što se ističu na visokom stjenovitu izdanku Papuka, pokazuju četverokutnu osnovu s trokutastim suženjem koje završava obrambenom kulom. — Od tri srednjovj. crkve u naselju očuvana je gotička župna crkva Sv. Augustina s četverokutnim svetištem, gotičkim trijumfalnim lukom, sjedalima (sediljama) u svetištu i lađi. God. 1987. pronađene su gotičke freske u dva sloja na vanjskome juž. pročelju crkve (srodnosti s freskama u požeškoj crkvi Sv. Lovre). Franjevci preuzimaju crkvu 1575. i poslije oslobođenja od Turaka 1690. grade veliki barokni samostan s klaustrom, produžuju i barokiziraju crkv. lađu; visoki toranj s puškarnicama, iz prve faze dogradnje, smješten je u produžetku svetišta. Samostan je postupno rušen u XIX. st., posljednje krilo 1922; barokni namještaj je raznesen (slika s gl. oltara u Muzeju u Požegi, slika Sv. I. Nepomuka kod požeških franjevaca). U crkvi je smještena zbirka arheol. i umj. predmeta s područja Požeške kotline. — Na groblju se nalazi barokna kapela Sv. Nikole.

LIT.: J. Kempf, Požega, Požega 1910. — G. Szabo, SG, str. 118—119. — Z. Horvat, Tvrdi grad Velika, Vijesti MK, 1974, 3—4. — Z. Horvat i I. Mirnik, Graditeljstvo srednjeg vijeka u Požeškoj kotlini, u zborniku: Požega 1227—1977, Požega 1977. — P. Cvekan, Velika, Velika 1982. — D. Vukićević, Samaržija, Sakralna gotička arhitektura u Slavoniji, Zagreb 1986. Z. Uz.

VELIKA GORICA, grad u Turopolju, J od Zagreba. Arheol. nalazi potječu iz doba prapovijesti (kultura grobnih polja sa žarama), antike (rim. ranocarski grobovi) i ranoga srednjeg vijeka. Iz slav. grobova (oko 800) potječu mnogi prilozi: keramika podunavskoga tipa, drvena vjedrica, sjekire, strelice, noževi, zrna derdana (u uporabi u karolinškome kult. krugu) te ukrasni jezičac s motivima lozice i grifona (avarska tradicija). — U središtu Velike Gorice nalazi se tzv. *Turopoljski grad*, jednokatna zgrada

M. VEJZOVIĆ, Zrinjevac

pravokutne osnove (oko 1765) s trijemom u prizemlju prema parku. U njoj je bilo sjedište »Plemenite općine turopoljske«; u dvorani na katu (štukature, fresko-ukras) održavala su se »spravišća« (skupštine). U zgradi je smješten Muzej Turopolja (osn. 1960) koji ima arheol., etnograf., kulturno-pov. zbirku. Župnu crkvu Navještenja Marijina (1686—90) restaurirao je u duhu historicizma H. Bollé 1893; iz toga je doba i crkv. namještaj. U okviru Narodnoga sveučilišta od 1980. djeluje galerija »Galženica«.

LIT.: V. Hoffiller, Staro groblje u Velikoj Gorici, VjHAD, 1908—09, str. 120. — E. Laszowski, Plemenita općina Turopolje, Zagreb 1910. — J. Barle, Povijest turopoljskih župa, Zagreb 1911, str. 191—205. — V. Hoffiller, Prehistorijske žare iz Velike Gorice kraj Zagreba, Strena Buliciana, Zagreb 1925. — Isti, Corpus vasorum antiquorum, II, Paris 1938. — Z. Vinski, Ranosrednjovjekovni arheološki nalazi u Zagrebu i njegovoj okolici, Iz starog i novog Zagreba, II, Zagreb 1960, str. 50—51. — A. Horvat, Prilog poznavanju NO općine Velika Gorica, Vijesti MK, 1961, 5. — B. Lucić, Stara turopoljska vijećnica u Velikoj Gorici, ibid., 1961, 5. — Lj. Nikolajević, Hermann Bollé u Turopolju, ibid., 1980, 4. — R. Vuković, 15 godina Galerije Galženica (katalog), Velika Gorica 1996. A. Ht.

VELIKA MLAKA, selo JZ od Zagreba. Drvena kapela Sv. Barbare spominje se od 1642. Pregrađivana je u nekoliko navrata; današnji izgled potječe iz otprilike 1867, kada dobiva zvonik pred gl. pročeljem (temeljno restaurirana 1972—77). To je jednobrodna kapela s trostrano završenim svetištem; pokraj svetišta je sakristija. Grede od kojih su izvedene stijene

VELIKA MLAKA, kapela Sv. Barbare

